

LADNAI ATTILÁNÉ SZERENCSÉS ANITA

KÉK MADÁR SZEMÉLYKÖZPONTÚ PEDAGÓGIAI PROGRAM – JÓ GYAKORLAT BEMUTATÁSA

A pedagógiai jó gyakorlatok intézményi szinten használt, hatékony és eredményes tanulást lehetővé tevő módszertani kombinációk, melyek ötvöznek mindent, ami jó, és mindez a gyakorlatban is valóban sikerrel alkalmazható. Az OFI adatbázist hozott létre ezek rendszerezésére, egyrészt, hogy elősegítse adaptálhatóságukat, másrészt ezzel hozzájárulva a módszertani repertoár bővítéséhez.

Írásomban a *Veszprémi Báthory István Sportiskolai Általános Iskola* alsó tagozatán 26 éve sikeresen működő Kék Madár programot ismertetem. Néhány címszó: szöveges értékelés felső tagozatig, eredményeiket nem méri, csak attitűdvizsgálatokat végeznek, de tudják, sikeresek, hiszen az évek során fennmaradásuk is ezt igazolja.

A program kulcsaként a *mesés hármast* (a gyermek – pedagógus – szülő egységét) emeli ki az egyik megalkotó, *Jegesné Irénke*. Bár a koncepciót együtt alkották *Darabos Györgyivel*, jelenleg Irénke az, aki a programot gondozza. Legfőbb célja (neki és csapatának), hogy a gyermekek számára igazolódjon: *a tanulás öröm!* Irénke a fentiekben már megfogalmazott három meghatározó tényező mentén

mutatta be a jó gyakorlatot. Az interjú során elsőként a rugalmas időbeosztású *képesség- és kompetenciafejlesztés*, másodikként a *szülők* meghatározó jellegét, harmadikként a tanár szerepét (aki a közös célok integrálásával végzi a szakmai munkát) ismertette.

FÓKUSZBAN A TANANYAG

A tananyagtartalmak, a képességfejlesztés struktúrája úgy kerül kialakításra, hogy az motiváló legyen tanárnak–diáknak. Az órák nem 45 percesek, hanem előre tervezetten, tananyagegységhez, feldolgozandó és elsajátítandó ismeretanyaghoz, képességfejlesztéshez kerülnek meghatározásra. A diákok pontosan tudják, mikor meddig kell eljutni. Mivel kialakul (a közös munka eredményeként), hogy a diák munkateljesítménye segítségével a saját szabadidejét befolyásolja, a közös munka közös felelősséggel, így hatékonyan zajlik. A fegyelmzés és a figyelem végig aktív marad a foglalkozásokon, a pedagógus a belső fegyelmre épít. A diákok egymást is figyelemre és akár együttműködésre is ösztönzik. „Mindig a feladat az első, amíg az nincs kész, nincs mással foglalkozás”. Az ide járó gyermekek kb. 60–70%-a értelmiségi szülők gyer-

meke (nem ritkán második ide járó), „ami könnyű és nehéz is egyszerre”. A szülői elvárások magasak. Igénylik, hogy a gyermeki fejlődés természetes ütemben történjen, ugyanakkor a szülők és a tanárok is szeretnék minél tovább megőrizni a gyermeklétet. „Mi alkalmazkodunk ahhoz, ami körülveszi a gyermeket, fontosnak tartjuk, hogy *szolgáltató szerepet* töltsünk be.” Ha például ötig dolgozik a szülő, a pedagógus megvárja, amíg ő a gyermekért jön. Ugyanakkor viszont reggel lehet „kicsit késni”, legalább „a reggelük legyen nyugodt”. „Én/mi alkalmazkodunk ahhoz, ami körülveszi a gyermeket”. Reggelként beszélgetőkör keretében közösen megismerjük az aktuális élményeiket, történéseiket – amióta nem látták egymást –, így a családi légkör gyakorlatilag magától alakul. Ennek ellenére, a program mégsem terjedt el szélesebb körben, talán, mert „nehéz belülről feszíteni a kereteket”.

Sokszor elhangzott: „válogatott gyermekkel könnyű”, s persze, „próbálnád meg ilyen-olyan gyermekkel mindezt” („de én itt mindenkit ismernek, ki mire allergiás, miben sikeres, milyen területen vannak kudarcai, stb.), s itt is vannak nehézségekkel

küzdő gyermekek. Az a nem mindegy, hogy tőlünk, a társaiktól milyen visszajelzéseket, élményeket, megerősítéseket kapnak, s mit vesznek természetesen magukkal szemben. A sokszínű tevékenységrendszerben mindenki megtalálja azt a területet, amiben sikeres, s ez kihat a többi készségre, képességre is.”

A SZÜLŐK SZEREPE

Második tényezőként a *szülők* szerepéről és a mindennapok folyamataiba történő bevonásukról kell beszélnünk. Minél kisebb a gyerek, annál inkább közös felelősség a személyiségének fejlesztése. Az együttműködést érzi a tanuló. Közösségformáló erővel bír a például a gyermekek, szülők, tanárok együttes kirándulása. Van, hogy 80 fős családi kirándulást szervezünk, s van, hogy erdei iskolába vonulunk el. Jeles alkalmakra tanár és szülő együtt készít ajándékot a gyermeknek, erősítve közös, felelős szerepük megszilárdulását. Az évszakünnepeken, projektzárókon mindig szép számmal vesznek részt a szülők, testvérek is, de az oktatási-nevelési folyamatba is gyakran beemeljük speciális tudásukat. Alapelv, hogy a tanárok szolgáltatásként értelmezik saját tevékenységüket, ahol a szakmaiság mellett a szülői elvárásoknak is meg kell felelni. Kapcsolatokban hangsúlyos az egymásra figyelés, a partneri viszony, az építő együttműködés. Kezdetben természetesen a szülőt is meg kell győzni, hogy nem az elért teljesítmény százalékos mértéke a lényeg, hanem hogy kiderüljön, mit kell erősíteni. A teljesítmény elismerése, az esetleges hibák kihangsúlyozása megfelelő módon kell, hogy történjen.

A közbeszédben elterjedt az a téves vélekedés, hogy „az alternatívba a problémásak járnak”. Ha egy szülő elmeséli, hogy ide akarja járattatni a gyermekét, gyakran megkérdezik tőle: „miért, mi a baj veled?” Irénke felveti: Ki a problémás, ki szerint, mi alapján? Mindenféle „problémás” jár(t) már ebbe a programba, van, aki egyszerűen csak éretlen, vannak „diszesek”, vannak nagyon tehetségesek is (mattek, sakk, írás, olvasás stb.), akik folyamatosan nyerik a versenyeket, és vannak, akik egyszerűen csak „érzékenyek”. Nem ritka, hogy a szülő azért választja a Madarat, mert a gyermek nagyon érzékeny! A szülő gyakran a demokráciára épít otthon, félti gyermekét, hogy a „hagyományos iskolarendszerben” érzékenységét nem

tudják kezelni, esetleg büntetik vagy csak „letörlik”. „De sokszor azért hozzák őket hozzánk, mert féltik a korai kudarcotól.” Azt akarják, hogy minél tovább maradhasson gyermek, hiszen értelmes és jó képességű, „ne kelljen mindjárt az elején meggyötörni”.

A program koordinátorai a szülőknek két évente kommunikációs és konfliktuskezelő tanfolyamot szerveznek (én üzenetek használata/ közösségépítő erő). A tréning részvétele ajánlott. „Nehéz rábeszélni őket, de aztán tetszik nekik, sőt informális keretek között rendszeresen találkoznak a későbbiekben is.” A tanárok a szülők anyagi terheinek mérséklésére is törekednek, a tanfolyamhoz szükséges előadó díjak egy részét pályázatokból igyekeznek előteremteni. Mivel egy ilyen tréning jelentősen hat a tanár-szülő kapcsolatra (a szülő szakértőbb lesz), esetenként arra is sor kerül, hogy a szülő tesz javaslatot vagy akár bele is szól az egyes rendezvényekbe. Ha hall valamilyen érdekességről, ami az oktatási témákhoz kapcsolódhat, jelzi azt. Mivel a Kék Madár szemléletét az „én mit tudok adni” határozza meg, a szülők is beadnak a „közösbé” – és ez mindenkinek jó. A gyermek is azt a mintát látja, hogy a közös cél érdekében a számára legitim személyek együttműködnek – őrte! Mindezt személyes élményén át is igazolja az interjúalany, hiszen ikerlányai voltak az első Kék Madár programosok.

A PEDAGÓGUS

A harmadik tényezőt a *pedagógusok* képezik, akik folyamatosan segítik egymást. Nincs jelentős fluktuáció, nyolc tanár és két asszisztens dolgozik a négy évfolyamon. Erős „pedagógusattitűd” nélkül „ezt nem lehet csinálni”, hiszen nagyon sok a plusz munka, ami természetesen bőségesen megtérül, ez mégsem mindig vonzó azonnal. Az értékelés nem csak hogy szöveges, egyénre szabott, hanem elsődleges célja, hogy negyedik évfolyamra kialakuljon a gyermek reális önértékelése. Negyedik osztályban kezdik el szoktatni a tanítványokat a felsős szabályokhoz, amit többnyire zökkenőmentesen tudnak is fogadni a diákok. Ennek az oka épp az, hogy egy idő után a gyermek saját maga tudja, hogy mit ért el, még ha nincs is jegyesítve teljesítménye. A tanár mindig önmagához viszonyít minden gyermeket. Ugyanakkor világosan megfogalmazott kritikát kapnak a tanulók,

ami kerüli az összehasonlítgatást – az egymáshoz viszonyítás nem szerencsés, és mindent meg is tesznek ellene a rendszer keretein belül tevékenykedő pedagógusok. Fontosnak tartják, hogy arról kájon visszajelzést tanítványuk, hogy mik az erősségei, miben kell még fejlődni. Ezzel együtt „nem minden rózsaszín” (Fredrikson, 2015, 221)¹, a tanulókat szembesítik a hibáikkal, de pontosan tudják, hogy nincsenek kijavíthatatlan következmények, s így a „diák nem skatulyázza be magát”. Irénke gyakran használt motiváló mondatai, melyeket felnőttként visszatérő diákjai is mosolyogva idéznek fel: „Meg tudod tenni, képes vagy rá, csak szánj rá több energiát! Minden megy, csak úgy kell nekiállni!” A program nagy pozitívuma, hogy „azt sem hagyjuk elveszni, aki a megfelelő figyelem hiányában elsikkadna”.

A munkaszervezés során folyamatosan változtatják az osztályban lévő csoportokat: időnként a csoport, máskor a feladat kerül módosításra, ahogy a helyzet (és/vagy a gyerek) kívánja. Azt tartják eredményesnek, ha differenciáltan dolgoznak, és minden gyermek azt a munkaformát, módszert, információforrást, feladatot kapja, amiben a leoptimalisabban tud fejlődni. A terem elrendezése dinamikusan változik, ugyanakkor mindig a „problémásabbak” ülnek közel, akiket azonnal és gyorsan lehetséges visszazökkenteni, egyéni munka esetén is. A Madárban fontos szerepe van a fegyelemnek, többnyire egy megbeszélés segít az esetleges konfliktusok rendezésében, az érintettek bevonásával. Ritkán kell büntetést alkalmazni, de ha kell, a legnagyobb „büntetés” a részvétel megvonása az egyes tevékenység végzése alól. Ilyenkor a teremben marad a gyermek, és csendben elfoglalja magát. „Mivel szoros a kapcsolat közöttünk, érzi, hogy rosszat tett, s ez bántja is. Tudja, hogy ránk mindig mindenben számíthat, ezért valóban bántja, ha rosszat tesz nekünk/ velünk, és mi a saját érzéseinket is mindig elmondjuk nekik. „Miért csináltad ezt velem, nekem nagyon rosszul esik, ha ezt teszed vagy így viselkedsz.” Ha mégsem menne, akkor a szülő, gyermek és tanár közös megbeszélésére kerül sor, de ilyenre alig néhányszor akadt példa a sok év alatt. Az értelmi intelligencia mellett nagy hangsúlyt fordítunk az érzelmi intelligencia fejlesztésére, hiszen tudjuk, hogy ez a sikeresség egyik legfontosabb kulcsa.

A KEZDETEKRŐL

A módszer törekvéseit a 90-es évek reformjai hívták életre: *Klein, Vastag, Bárdossy, Gáspár* óráin „megfertőződünk” a Pécsi Egyetemen. „Meglátogattuk a képzésünk során a bécsi Waldorf-iskolát, a budapesti Winkler Márta-féle Kincskereső iskola programjait, majd Benda József kooperatív pedagógiája ihletésével saját „álomiskola” programot hoztunk létre, amit szakminisztériumi ajánlással (önkormányzati döntés ellenében), többedik nekifutásra mégis csak engedélyezett elindítani az akkori településvezetés. Négy évig egy osztályban, kísérleti jelleggel kezdték meg a működést, utána pedig mérések következtek, melyek eredményekkel bizonyították a sikert. Ezután indulhatott el minden évfolyamban egy-egy osztály. A program tervezői nemzetközi szinterről merítették a reformpedagógiából, továbbá Rogers és Gordon munkásságát is felhasználták. Ugyanakkor Irénke nem felejtette el saját gyermekkorát sem: „nem voltam jó gyermek, rossz sem, csak nem bírtam nyugodtan maradni, (...) a merev korlátok nálam sem váltak be. (...) Elsőben odakötöztek a székhez, mert nem tudtam negyvenöt percig egy helyben ülve maradni!” Ez volt az egyik fő motivációja a program megálmodásakor. „Megértem azokat a gyermekeket, akik ilyenek – álljanak fel, menjenek ki a mosdóba vagy valamelyik társukhoz, akkor meg fognak nyugodni. Nálam még sügni

is lehet, viszont a csúnya beszéd és az agresszió mindenképpen tilos. Tudniuk kell, hogy az ilyesmi nincs rendjén, nem a követendő emberi működéshez tartozik. Érdekes módon a betegeskedés nem sokat szól bele a dolgunkba”. Gyakran a kisdíák még otthon maradhatnak betegség után, de iskolába akar jönni, s ez nagyon fontos: azt jelzi, hogy jól érzi itt magát.

A PROGRAM ÉRDEKESSÉGEI

A program résztvevői sokat sportolnak (Irénke testnevelés szakos), fontos a testi-lelki egészség megőrzése. Mivel az intézmény kiválóan felszerelt, számos lehetőség kínálkozik erre is. A lányoknak balettet, a fiúknak taekwondozást biztosítanak, emellett lehet furulyázni, korcsolyázni, úszni, kerékpározni, rengetegszer friss levegőn lenni (délelőtt is, délután is kint vannak), szabadon rohangálni, szaladni, focizni, csapatjátékokat játszani.

Jelentős szerephez jut a programban az olvasás, ebben is egymásra hatnak a tanulók, miközben megosztják egymással az olvasmányélményeiket. Meseíró pályázatra jelentkeznek, – sokirányú feladatot tudnak ezzel teljesíteni –, sőt irigykednek azokra, aki lapbookot készíthetnek, hiszen ez már egyfajta jutalom. Többnyire csoportmunka során használják ezt a „számonkérési módot”, ám az utóbbi időben önként, önmaguk számára is elkezdték készíteni. Ennek megvannak a formai feltételei, de a témát maguk választhatják,

s a tanári segítségnyújtás ezután kapcsolódik be. Szabadon döntenek, ki miről írna/ gyűjtene szívesen; ha sokféle lehetőséget kínálunk nekik, akkor mindenki megtalálja, ami neki tetszik. A saját témaválasztást vázlatkészítés követi, ahol utánajárnak a forrásoknak, figyelembe véve a többiek véleményét. A tanulók pontosan ismerik a feladatmegadást (terjedelem, arányok, saját gondolatok minimális mennyisége), valamint a kidolgozandó munkára használt értékelési szempontrendszert. A folyamat végén mindig teret szentelnek a közös véleményezésre.

A pedagógusok tudományos kidolgozatot is készítettek a tanulókkal, ami szintén egy saját téma választásával kezdődik, arról készít a tanuló egy kis esszét, majd ezt be is mutatják egymásnak. Harmadik osztálytól készítik ezeket, és a beszélgetőkörben mindennap más mutatja be a témáját. A bemutatást aztán megvitatják, felvetik, mi lenne még érdekes, mindenféle építő kritikával vértetik fel a kisdíákat. Így valósítják meg folyamatosan az egymástól tanulás eszméjét.

Negyedikben már ppt-t is készítenek. Ezeket is egymásnak mutatják be – nagyon élvezik, és büszkék a munkáikra. A ppt mellett le kell adniuk mindig egy kézzel vagy géppel készített verziót is. Fontos az íráskészség fejlesztése, ugyanakkor a saját kreativitás is a feladatmegoldás részét képezi. Kiemelten odafigyelnek arra, hogy a tanulók megszokják az egymás előtti előadást,

hozzászokjanak ahhoz, hogy mások elé kiállva beszéljenek, mindenféle stresszkeltés és érdemjegy nélkül. Hozzá kell szokniuk az ilyen szituációhoz, meg kell tanulniuk, hogyan viselkedjenek nyilvános szereplés során – ez is hozzájárul önmaguk megismeréséhez.

A tanulók persze hagyományos értelemben vett dolgozatot is írnak, mindazonáltal a tanári tekintély szerepe és jelenléte nem nyomasztja őket. Engedélyezett a „puska” használata, vagyis lehet náluk egy – többnyire fix terjedelmű – vázlat vagy néhány kulcsszó. „Nem értem, hogy ha az egyetemen előre felkészülhetsz, amikor akarsz, miért elvárás az általános iskolában, hogy gyere ki és mondd?” A jó gyakorlatnak hála a stressz, feszélyezés az ilyen iskolában szinte idegen fogalmak, mert nem találkozik a növendék velük. Így válnak kiegyensúlyozottá, vannak saját céljaik, és pontosan tudják, mikor mi vár rájuk; mint ahogyan azt is, hogy ha nem elég számukra néhány hibával felmondani a feladott verset, addig próbálkozhatnak, míg nem sikerül hibátlanra a teljesítményük. Önmaguk miatt.

HOGYAN TOVÁBB?

A jövőkép tekintetében Irénke elmondja, hogy önmagukra építkeznek: jó gyakorlattá minősítették a programot, az iskola referencia- és mentoráló intézmény is, sok fiatal érkezik hozzájuk. Hospitálni is bejelentkeznek, olyan is van, hogy a programjuk bizonyos elemeit átveszik tőlük, de a teljes programot mégsem követik más intézményben. „Személy szerint azt gondolom – mondja Irénke –, hogy a pedagógusok nem merik elengedni a megszokottat”. A megszokás biztonságát ad a napi munka során, s pedagógusként sokan nem merik felvállalni, ha valaki valamiben elsőre nem „tuti” (vs. Bánréti, 2002)². Számos pedagógus-továbbképzés vezetése során tapasztalja, hogy néhány kollégának megtetszik a program, egyes elemeit beépíti a munkájába, de rendszerében nem tud (vagy nem akar? – a szerző saját megjegyzése) változtatni; nem képes rendszerszintű változást előidézni. Még saját intézményén belül sem. „Sok helyen nincs még beszélgetőkör sem. Miért? Min múlik? Nem értem. Az előző közoktatási törvény nagy teret engedett mindenkinek, mégsem éltek vele. A matek és az ének kapcsolata ugyanilyen érthetetlen nekem. Ahol

tudunk, éneklünk, ahol előjöhet, számolunk, mert az nemcsak az órákra tartozik, hanem az élethez is. Nem értem, nem tudom, mi, hol, mikor és miért romlik el. Talán a képzésben? A fiatalok hamar átállnak, lelkesen jönnek, de látom, hogy már két hónap után ugyanúgy kiállítják a sorból a rendetlenkedő gyermekeket és megszegyénítik. Programunk legfontosabb gondolata az, hogy úgy kell bánni a gyermekekkel, mint a sajátunkkal.”

Ez a munka csak hivatásként élhető, és fontos tapasztalat az is, hogy „ha egyedül vagy, nem fog menni”. Aki a legtöbbet adja, az gyakran a rendszertől nem kap vissza semmit. Ha a csapat és a kollégák támogatják egymást, akkor hosszú távon eredményesek lehetnek, egy ilyen közegben jól tud működni egy ilyen jó gyakorlat. „Erősíteni és segíteni kell a társaknak egymást”. A kollegiális viszonyok a program során nem változtak jelentősen. Akivel az elején kidolgozták a programot, anyai teendői miatt nem tudta elkezdni a közös munkát, aztán „nem nagyon merté senki bevállalni”. Később aztán az igazgató választott ki embereket, akik egy alsós négy évet „lelúzva”, megerősítve egy 120 órás képzéssel – kommunikációs tréning (melyben hangsúlyos elemekként szerepelt az önismeret, konfliktuskezelés, tanulásszervezés, értékelési rendszer) végre elhitték, hogy képesek lesznek rá, hogy „ezt” és „így” csinálják, és hogy mindennek valóban VAN eredménye. „Most meg a nyugdíjba vonult kollégák helyett képzett szülők jönnek, akiknek ide jár/ járt a gyermeke, mert látják, hogy a program (és persze mi mind, együtt) mit tudunk tenni a gyermekeinkkel. A hagyományosnak tartott fegyverkezési módok – mint pl. a berírás, fekete pont, hangemelés – nem szükségesek. Hiszen „amit én itt nem tudok megoldani, azzal mit kezd otthon a szülő?” Dicséret viszont, persze csak megérdemelten, bármikor jöhet.

A feladat mindig összecsiszol, de a közös munkához persze szellemiségbeli hasonlóság kell. Az új kollégák elég hamar beszoknak, megszoknak, de ehhez az kell, hogy tudjunk együtt dolgozni. A témák felosztása egymás között demokratikus úton valósul meg – „kinek mi fekszik jobban: sport, néphagyományok, művészet, környezetvédelmi projektek” – minden területnek van két tanárfelelőse. Amióta engedélyezték a program

működését, úgy vélik, az eredmények legitimálják őket. „Gyakran mondom a tanulóknak, én segíteni tudok, hogy nyugodt feltételek között tudjatok tanulni, játszani; magatokkal szúrtok ki, ha nem haladtok a dolgokkal. A következetesség és az idő segít, de persze gyakran hosszú idő, mire megértik, megtanulják: a szabályok értük vannak, és kialakul a belső fegyelem. Az eredményeink tekintetében azt tartom a legfontosabbnak, hogy a saját gyermekeim – de többnyire a többi végzett diák is – megtalálták a maguk útját, s beépítették a program értékeit a mindennapjaikba. Ők úgy vélik, ugyanolyanok, mint a többiek – mégis mások lettek. Amikor spontán összefutunk, elmondják, mennyire nem értik, ha valakinek ez és ez a dolga, miért nem csinálja a tőle telhető legjobb módon. A „madarasok” kicsit másként élik az életüket. Azt tapasztalom, szinte minden gyermek oda kerül(t), ahol lennie kell.

Voltak *autista, aspergeres* gyermekeink is, akik akkoriban elvesztek volna a hagyományos rendszerben. Nekik leginkább a szociális együttműködést kellett megtanulni, végül az egyik például közgazdasági egyetemet végzett, most az *Innovációs és Technológiai Minisztériumban* dolgozik, az országos „menetrendet” alakítja, felügyeli. Mindig is ez volt a „mániája”. A másik tanítványunk a keszthelyi *Pannon Egyetem Georgikon Karán* természetvédelmi mérnöki szakon tanul. „A legnagyobb szó az ilyen sorsokban, hogy hozzá tudunk járulni a gyermek önálló élethez és életre alkalmassá tételéhez. Ez minden fizetésnél, elismerésnél többet jelent számomra!”

Az interjúért hálás köszönet az intézmény vezetésének, illetve Irénkének, aki példamutató jóságával, tudásával és alázatával az ideális ember és pedagógus mintaképül szolgál.

JEGYZETEK

¹ A negatív gondolatokkal vitázni is lehet. Ezek szembesítése a realitással nem ugyanazt jelenti, mint a „dolgok rózsaszínbe öltöztetése”.

² Bánréti is ugyanerre jutott programjának viszonylagos kudarcát elemezve. „Tíz-tizenöt évvel ezelőtt megírtam, menedzseltem és terjesztettem egy anyanyelvi nevelési programot... Azt tapasztaltam, valami hiányzik ahhoz, hogy a program megéljen, működjön, terjedjen, hogy megtanulják, hogy tanítsák.” Ez a hiányzó láncszem „a tanár mint a tudás korlátozottságának emberi modellje.”